

UOT 82 (091)

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2024.1.239>

GÜNEL ƏSGƏROVA

AZƏRBAYCAN ELMİ MÜHİTİNDƏ İSLAM SƏFƏRLİ YARADICILIĞININ TƏDQIQI TARİXİNƏ QISA BİR NƏZƏR

İslam Səfərli (1923-1974) XX əsr Azərbaycan poeziyasının parlaq ədəbi simalarından biridir. O, 30 il bədii yaradıcılıqla məşğul olmuş, vətən təbiətinin gözəlliklərini, insanın daxili-mənəvi dünyasını, ədalət və xeyirxahlığı, yurd-torpaq sevgisini tərənnüm edən yüksək bədiliyə, şəriyyəyə malik əsərləri ilə milli ədəbiyyatımızı zənginləşdirmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus yeri olan görkəmli publisist, yazıçı, şair-dramaturq İ.Səfərli Azərbaycan ədəbiyyatında şirin nəğmələr, lirik şeirlər, gözəl poemalar müəllifi kimi tanınır.

İ.Səfərlinin çoxşaxəli yaradıcılığı həm sağlığında, həm də vəfatından sonra ədəbiyyatşünas alimlər, məslək dostları tərəfindən diqqətdə saxlanılmış və şairin ədəbi irsi hər zaman geniş tədqiqat obyektinə olmuşdur. Həm sovet dövründə, həm də müstəqillik illərində şairin ədəbi irsi tədqiqata cəlb edilərək, mətbuatda həyat və yaradıcılığı ilə bağlı çoxlu sayda əsərlər qələmə alınmışdır.

Məqalədə Azərbaycan elmi mühitində tədqiqatçılar tərəfindən görkəmli publisist, yazıçı, İ.Səfərlinin ədəbi irsinə həsr olunan elmi-tədqiqat əsərlər araşdırılmış, qruplaşdırmalar və müəyyən təhlillər aparılmışdır.

Açar sözlər: *İslam Səfərli, Azərbaycan ədəbiyyatı, Naxçıvan ədəbi mühiti, poema, məqalə, oçerk.*

Giriş. Naxçıvan diyarı tarixən elm və mədəniyyətimizin inkişafına mühüm töhfələr bəxş edən görkəmli şəxsiyyətləri ilə tanınmışdır ki, biz də bu qədim diyarın yetirmələri, yaradıcı insanları ilə hər zaman fəxr etmişik. XX əsr Azərbaycan ədəbi-mədəni mühitində zəngin, çoxşaxəli yaradıcılığı, geniş ictimai fəaliyyəti ilə özünəxas mövqə qazanmış, Naxçıvan torpağının yetirdiyi sənətkarlardan biri də məhz İslam Əhmədخان oğlu Səfərlidir (1923-1974). İslam Səfərli bədii yaradıcılığa şeirlə başlamış, sonralar gözəl poemaları, dərin məzmunlu dram əsərləri və zəngin tərcüməçilik fəaliyyəti ilə milli ədəbiyyatımızı zənginləşdirmişdir.

Bu gün görkəmli publisist, yazıçı, şair-dramaturq İ.Səfərlinin (1923-1974) 100 illiyi tamam olur. 1923-cü ildə Naxçıvan şəhərində anadan olmuş İ.Səfərli şirin nəğmələr, lirik şeirlər, gözəl poemalar müəllifidir. Yaradıcılığa gənc yaşda başlayan İslam ilk şeirini İkinci dünya müharibəsinin döyüş səngərində sınaqdan çıxarmışdır. Gənc şairin “Ordumuza ithaf” adlı ilk şeiri 1941-ci il 30 iyul tarixdə “Şərq qapısı” qəzetində dərc edilmişdir. İkinci dünya müharibəsi illərində gənc şairin qələmə aldığı şeirləri Azərbaycan diviziyasının mətbuat orqanları “Qızıl əsgər” və “Qırmızı bayraq” kimi cəbhə qəzetlərində çap olunmuşdu.

Şairin müharibə illərində qələmə aldığı və cəbhə yoldaşlarının döyüş meydanındakı qəhrəmanlıqlarından bəhs edən kiçik məqalə, oçerk və şeirləri onu cəbhəçi şair kimi tanıtmış, şöhrət qazandırmışdır.

1974-cü ildə dünyasını dəyişən nəğməkar şairin əziz xatirəsi daima böyük hörmət və ehtiramla anılmış, dövlət səviyyəsində yubileyləri keçirilmişdir. İ.Səfərlinin çoxşaxəli yaradıcılığı haqqında həm sağlığında, həm də vəfatından sonra ədəbiyyatşünas alimlər, məslək dostları tərəfindən mətbuatda saysız-hesabsız məqalələr, xatirə və oçerklər dərc edilmişdir. Həmin bu publisistik ruhlu yazılar şairin ədəbi irsinin öyrənilməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malik dəyərli mənbələrdir.

Sovet dövründə İslam Səfərlinin əsərlərinin təhlilinə həsr olunan məqalə və oçerk-

lər. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinin 1974-cü il 16 noyabr tarixli sayında A.Zamanovun “Otuz il əvvəl”, B.Adilin “Ətrli güllər kimi” Q.Qasımzadənin “Yuvandan uzaq düşsən də...”, Ə.Vəkilin “Bu səfərin əbədiyyət”, İ.Tretyakovun “Şair və döyüşçü” kimi yazıları şairin vaxtsız ölümü ilə bağlı yazıçı dostları tərəfindən qələmə alınmış səmimi hiss və düşüncələrin əks olunduğu yazılardır.

İ.Səfərli haqqında mətbuat səhifələrində dərc olunan məqalələrin bir qisminin əsas səciyyəvi xüsusiyyəti isə onların yubiley xarakterli olması ilə diqqəti cəlb edir.

50-60-cı illərin Azərbaycan poeziyasında özünəxas yeri və mövqeyi olan İ.Səfərlinin yaradıcılığı və şəxsiyyəti onun şair-yazıçı qələm dostları və ədəbiyyatşünas alimlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, mətbuatda şairə həsr olunmuş bir sıra məqalələr dərc edilmişdir. Professor Əlfi Qasimov “Sözlə dolu ürək” adlı məqaləsində yazır: *“İslam Səfərli yaradıcılığının çiçəklənmə dövrünü yaşamaqdadır. Gözəl nəğməkar şairimiz, dostumuz, yaradıcılıqda və həyatda öz səmimiliyini daima saxlayan İslamın həyat eşqi tükənməz, ilhamı coşğun, ürəyi sözlə doludur”* [7, 1973, 24 mart]. Eləcə də şairin 50 illik yubileyi ərəfəsində Ə.Ağayevin “Həyat eşqi” [7, 1973, 17 fevral], Mahmud “Gözəl nəğmələr şairi” [7, 1973, 24 fevral], T.Mütəllibovun “Gül dəstəsi kimi” [4, 1973, 24 mart] və başqa şair və yazıçıların mətbuatda bu tipli yubiley xarakterli, publisistik ruhlu yazıları dərc olunmuşdur.

Hisslərinin poetik ifadəsi olan, sadəlik, təbiilik və səmimiyyətdən yoğurulmuş şeirləri ilə həssas könüllərə yol tapan İ.Səfərli yaradıcılığını yüksək qiymətləndirən ədəbiyyatşünas professor Abbas Abdulla “Könüllərdə yaşayan sənətkar” adlı məqaləsində yazır: *“Sadəlik və səmimiyyət, bircə bədii yaradıcılıqda əsas qanun olmalıdır. Çünki poeziyada həyat eşqi, təbiilik və bədilik öz məcrasını, ilkin qidasını məhz sadəlik və səmimiyyətdən alır. Həqiqi mənada sadə və səmimi əsərlər həyatı fikirlərin, yüksək hissələrin bədii ifadəsi olur. Belə poeziya isə o zaman yaranır ki, sənətkar müsair ədəbi proseslə, zamanın tələb və ehtiyacları ilə yaşayır, ictimai münasibətlər içərisində formalaşan müasirləri qarşısında böyük məsuliyyət hiss edir... İslam Səfərli məhz belə şairlərdəndir”* [14, 1983, № 5]. Şairin yaradıcılığı ilə şəxsiyyətinin vəhdət təşkil etməsinin vacib sayan müəllif, Səfərlinin də yaradıcılığının əsas qayəsini təbii və səmimi hissələrin bədii ifadəsindən ibarət olduğunu vurğulayır.

Professor P.Xəlilovun “Şairin töhfələri”, ədəbiyyatşünas alimlərdən A.Kəmərlinin “Nəğməkar şair” [7, 1983, 2 fevral], T.Bayramın “Şairə ehtiram” [10, 1983, 12 fevral], H.Səfərlinin “Şairin arxivindən” [6, 1983, 2 aprel], V.Yusiflinin “Nəğmədən yoğurulmuş poeziya” [8, 2003, 14 fevral], T.Mehdixanlının “Qonur gözlü şairə məhəbbətlə” [3, 2003, 14-20 fevral], V.Yusiflinin “Yaşayan” İslam Səfərli-80 [2, 2003, №4], F.Xəlilzadənin “Yurdunu vəsf edən şair” [9, 2003, 2 fevral], Ə.Əsgərovun “Ay zalım” [7, 2003, 21-27 fevral] adlı məqalələrində nəğməkar şairin ədəbi irsindən geniş bəhs edilmiş, şəxsiyyəti və yaradıcılığı arasında üzvi bir vəhdət olduğu vurğulanmışdır.

İ.Səfərli bədii yaradıcılığa döyüş cəbhəsində başlasa da, əsil sənətkar şair kimi müharibədən sonra yazıb yaratmağa başlamış və gənc şairin “Mingəçevir nəğməsi” (1950), “Darülfünun şeirləri” (1951), “Bahar nəğməsi” (1954), “Pıçıldaşın ləpələr” (1956), “Həyatın nəfəsi” (1959) adlı bir sıra şeirlər kitabı çap olunmuşdur. Şair poetik hissələrinin ifadəsi olan şeirləri ilə yanaşı, yaradıcılığı boyunca qələmə aldığı “Sınaq gecəsi”, “Çex qızının məhəbbəti”, “Yaralı nəğmə”, “Qılgıncım”, “Fırtınalar adası”, “Ələsgər”, “İnsan ləpiri”, “İki bacı” və s. biribirindən maraqlı poemaları, “Göz həkimi”, “Ana ürəyi”, “Yol ayrıcı”, “Xeyir və Şər”, “Dədəgünəş əfsanəsi” mənzum povestləri, “İki qardaş”, “Badamlı kəndinin qızı”, “Təzə

qəsəbədə gülüş”, “Məzhəkəli itki” novellaları ilə ədəbiyyatımızı zənginləşdirmişdir.

Ziyalılar və tədqiqatçı alimlər tərəfindən şairin seçilmiş əsərlərindən ibarət bir sıra kitabları da çap olunmuşdur. Görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərdən A.Zamanov, Ə.Səfərli, C.Vəzirov, H.Səfərli, V.Yusifli, M.Paşayev, M.Abbaslı, Ş.Həsənov və başqaları tədqiqatlarında İ.Səfərlinin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsinə geniş yer verməklə həm də, şairin əsərlərinin təkrar nəşrlərinə müvəffəq olmuşlar. Şairin ölümündən sonra, həmməsləkləri tərəfindən nəşr olunan bu əsərlər şairin yaradıcılığına, ədəbi irsinə verilən yüksək qiymətin təzahürüdür.

O dövrdə şairin “Həyatın nəfəsi”, “İslam Səfərli Seçilmiş əsərləri”, “Dan ulduzu bir də mən” və başqa kitabları haqqında mətbuatda bir sıra məqalələr dərc olunmuşdur.

İslam Səfərlinin yazıçı qələm dostu xalq şairi Məmməd Rahim elə kitabın öz adı ilə adlandırdığı “Həyatın nəfəsi” adlı məqaləsində kitab haqqında müfəssəl məlumat vermiş, şairin kitabda yer alan şeirləri haqqında maraqlı, ciddi dəyərləndirmələr və müəyyən təhlillər aparmış, kitaba daxil edilən bəzi şeirlərdə *“qafiyə xatirinə qüsura yol verildiyini”* (M.R.) də diqqətə çatdırmışdır. Şair M.Rahim “Həyatın nəfəsi” kitabındakı şeirlərlə bağlı fikirlərini belə ifadə etmişdir: *“İslam Səfərli səmərəli işləyən, boy atan istedadlı şairlərimizdəndir. Şair yeni kitabını “Həyatın nəfəsi” adlandırmışdır. Buraya daxil edilmiş şeirlərin bir çoxunda həyatın nəfəsi, həyat eşqi, həyat həqiqəti duyulur. Oxucular bu şeirlərdə azadlıq dünyasında çiçəklənən Azərbaycanın bir guşəsinin təravət və hərərətini, bahar gözəlliyini görürlər. Şeir həyatiliyi sevir. Realizm şairin canıdır. İslam Səfərli öz kitabında bu prinsipə əməl etməyə çalışmışdır”* [7, 1960, 25 iyun]. “Həyatın nəfəsi” kitabına toplanan şeirlərində şair doğub-böyüdüğü Naxçıvanı böyük bir məhəbbətlə vəsf etmiş, kitabın birinci fəslini də, məhz elə “Naxçıvan duyğuları” adlandırmışdır. Şair “Həyatın nəfəsi”ndə “Naxçıvan duyğuları”, “Batabat bulağı”, “Xalxal meşəsi” adlı şeirlərində Naxçıvanı, doğma yurdunun gözəlliklərini, təbiətini vəsf edirsə, ikinci dünya müharibəsinin iştirakçısı olmuş, qələmi tam püxtələşməmiş şair “Onüçlər”, “Qoşa söyüd”, “Çex qızının məhəbbəti” kimi şeirlərində isə ikinci dünya müharibəsində görüb şahidi olduğu hadisələri poetik dillə təsvir etmişdir.

Afət Məmmədovun “Həmyerlimizin yeni kitabı” və “Dan ulduzu, bir də mən” məqalələri də şairin “Seçilmiş əsərləri” və nəşrə təqdim etdiyi sonuncu “Dan ulduzu, bir də mən” kitablarındakı əsərlərin təhlilinə həsr olunmuşdur. Müəllif şairin kitaba toplanan ən yaxşı şeir və mahnılarını ayrı-ayrılıqda təhlil etmiş, eləcə də şairin “Dan ulduzu, bir də mən” kitabına daxil etdiyi və yaradıcılığının son məhsulu olan “Leylək əfsanəsi” poeməsindən söhbət açmış və şairin ədəbi irsini yüksək qiymətləndirmişdir: *“Kitabdakı nəğmələrin, şeirlərin əsas ruhunu doğma yurda bağlılıq, onun şənində yazılmış, bəstələnmiş sətirələr, ürək çırpıntıları təşkil etdiyini”* vurğulayan müəllif (A.Məmmədov- G.Ə.) şairin kitaba daxil olan mahnılarına əsas diqqəti yönəldərək yazır: *“Bu mahnıların hər birində canlı bir ürək döyünür. Hər sətrində, misrasında incə bir lirizm, kövrəklik, ülvilik, axıcılıq aydınca duyulmaqdadır. Elə həmin mahnıları köüllərə nəqş edən də incə mətləblər və keyfiyyətlərdir”* [13, 1974, 15 dekabr].

Müstəqillik illərində Naxçıvan elmi mühitində İslam Səfərli ədəbi irisinin öyrənilməsinə həsr olunan elmi-tədqiqat əsərlər. Səfərlinin həyat və yaradıcılığı müstəqillik illərində yenidən tədqiqata cəlb olunmuş təkcə Azərbaycan yox, həm də Naxçıvan ədəbi mühitində də şairin ədəbi irsi haqqında xeyli elmi əsərlər yazılmışdır.

Naxçıvan elmi-ədəbi mühitinin ziyalıları tərəfindən İ.Səfərli ədəbi irsi geniş tədqiq edilmiş, nəğməkar şair haqqında mətbuatda çoxsaylı yazılar dərc edilmişdir. İ.Səfərlinin poeziya yaradıcılığını müfəssəl şəkildə tədqiqata cəlb edən akademik İ.Həbibbəyli “Romantik

pafoşdan lirizmə” adlı məqaləsində qeyd edir: *“İslam Səfərlinin şeir yaradıcılığı mövzusu və ideyası etibarlı ilə olduğu kimi, həm də sənətkarlıq cəhətdən bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə zəngindir, cazibədardır, fərqlidir, orijinaldır. XX əsrin ikinci yarısından sonrakı Azərbaycan şeirinin inkişaf prosesini izləmək və ümumiləşdirmək üçün İslam Səfərlinin yaradıcılığı zəngin material verir”* [11, 2013, № 26].

Müstəqillik illərində naxçıvanlı müəlliflər tərəfindən İ.Səfərli haqqında dərc olunan yazıların əksəriyyəti yubiley xarakterli olması ilə fərqlənir. Şairin 90 illik yubileyi münasibətilə həyat və yaradıcılığının tədqiqinə həsr olunan bu yazılar 2013-cü ildə Naxçıvanda “Əcəmi” nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuş “Naxçıvan” ictimai-siyasi, ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnalının 26-cı nömrəsində toplanmışdır. Professorlardan Y.Axundlunun “Şeirimizin İslam Səfərli zirvəsi” E.Maqsudovun “İslam Səfərli lirikasında təbiət və onomoloji vahidlər, Ə.Qədimovun “İslam Səfərlinin lirikasında vətən mövzusu”, filologiya elmləri doktorları K.Camalovun “Düşüncələrini nəğmə dili ilə ifadə edən fenomen şair”, İ.Məhərrəmovanın “İslam Səfərli şeirləri Azərbaycan bəstəkarlarının mahnı yaradıcılığında”, filologiya üzrə fəlsəfə doktorları V.Məmmədovun “İslam Səfərli poeziyasında müharibə mövzusu”, X.Kərimlinin “İslam Səfərli şeirində Naxçıvan”, V.Rzayevin “İslam Səfərli-mənəviyyat çeşməsi”, E.Məmmədovun “İslam Səfərli poeziyasında folklor”, A.Behbudovanın “Xəzərlə bağlı şair”, N.Əliyevanın “İslam Səfərli yaradıcılığında təsvir vasitələri”, A.Orucovanın “İslam Səfərlinin Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərinə ithaf etdiyi şeirləri barədə”, Ə.Qasimovun “İslam Səfərlinin pyesləri Azərbaycan səhnəsində”, Z.İsmayıl və R.Qasimovun “İslam Səfərli yaradıcılığının poetik qüdrəti”, S.Eyvazovun “İslam Səfərlinin dramaturgiyası”, Q.Əsgərovanın “İslam Səfərlinin söz dünyası” və M.Quliyevin “İslam Səfərlinin nəsil şəcərəsi” adlı jurnala daxil edilmiş məqalələrində İ.Səfərlinin gənclik, tələbəlik illəri, müharibə həyatı, vətən, təbiət və müharibə mövzularında qələmə aldığı şeir, dram və poemaları, dillər əzbəri olan mahnıları haqqında xeyli maraqlı yazılar toplanmışdır. Həmin bu yazılar müstəqillik illərində İslam Səfərli irsinə həqiqi qiymət verilməsi və xatirəsinin əbədiləşdirilməsi baxımından mühüm önəm və əhəmiyyətə malik yubiley xarakterli məqalələrdir.

İslam Səfərlinin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqatların nəticələri kitab və monoqrafiyalarda. İ.Səfərlinin ölümündən sonra, həm Azərbaycan, həm də Naxçıvan elmi-ədəbi mühitində şairin ədəbi irsi haqqında ədəbiyyatşünas alimlər, yaxın yazıçı dostları tərəfindən saysız-hesabsız qəzet-jurnal məqalələri yazılsa da, onun zəngin yaradıcılıq irsi uzun müddət tədqiqatdan kənar qalmışdır.

İ.Səfərlinin yaradıcılıq irsi 25 il sonra, geniş və əhatəli şəkildə ilk dəfə filologiya elmləri namizədi Mirhüseyn Sürət oğlu Abbaslı tərəfindən tədqiqata cəlb edilir. M.Abbaslı 1999-cü ildə professor Nəcəf Quliyevin rəhbərliyi ilə “İslam Səfərlinin yaradıcılığı” mövzusunda fəlsəfə doktorluğu dissertasiyasını yazır və müdafiəyə təqdim edir. İ.Səfərlinin yaradıcılıq yolu ilk dəfə əhatəli və sistemli şəkildə tədqiqata cəlb edilmiş, geniş şəkildə araşdırılmışdır. Giriş, üç fəsil, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarət olan dissertasiyada əsas diqqət İ.Səfərlinin məhəbbət, təbiət, müharibə və ictimai mövzularda qələmə aldığı lirik şeirləri, poemaları və dram əsərlərin hərtərəfli ciddi tədqiqi və elmi təhlilinə yönəldilmişdir.

İ.Səfərli yaradıcılığının belə təfərrüatlı tədqiqinə həsr olunmuş dissertasiya M.Abbaslı tərəfindən 2000-ci ildə monoqrafiya şəklində çap edilərək oxuculara təqdim edilir. Monoqrafiyada şairin yaradıcılığından geniş bəhs edilmiş, ədəbi irsinə yüksək qiymət verilmiş, onun bədii-sənətkarlıq dəyərlərindən söz açılmışdır. İ.Səfərli yaradıcılığı haqqında dərc

edilmiş bu monoqrafiya ədəbiyyatşünaslıq tarixində ilk iri həcmli və ciddi ədəbiyyatşünaslıq əsəri kimi mühüm əhəmiyyətə malikdir. M.Abbaslının “İslam Səfərlinin yaradıcılığı” mövzusunda yazdığı fəlsəfə doktorluğu dissertasiyası və eyni adlı monoqrafiyasını müstəqillik illərində İ.Səfərliyə həsr olunmuş sanballı tədqiqat işi kimi qəbul etmək olar.

Nəğməkar şairin ədəbi irsinin öyrənilməsində bacısı oğlu Ə.Səfərli və onun həyat yoldaşı A.Ağazımın məxsusi xidmətləri olmuşdur. Professor N.Məmmədlinin redaktorluğu ilə 2006-cı ildə nəşr edilmiş “Poeziyamızın İslam Səfərli zirvəsi” Cəlil Vəzirovun giriş sözü, müqəddimə və “İslam Səfərlinin uşaqlığı və məktəb illəri”, “Doğma yurdun tərənnümü”, “İslam Səfərli yaradıcılığının əsas tarixləri”, “XX əsrin böyük şairi nazim Hikmətlə görüş” kimi fəsillərin yer aldığı monoqrafiyada şairin keçdiyi enişli-yoxuşlu ömür yolu, bibliografiyası, nəsil şəcərəsi və şairlə bağlı xatirələrə yer verilmişdir. Kitabın giriş sözünün müəllifi C.Vəzirov yüksək xəlqilik, bəşəri ideyalar, milli təfəkkür, milli ideya həmişə İ.Səfərli poeziyasının mayasını təşkil etdiyini vurğulamış və qeyd etmişdir ki: *“Minillik poeziyamızın milli ruhlu, milli təfəkkürlü, milli əqidəli şairlərindən biri də İslam Səfərli idi. O, haradan yazırdısayazsın, istər cəbhə şeirləri olsun, istər təbiəti tərənnüm etsin, istər Ana müqəddəsliyindən, Vətən təəssübündən yazsın, istərsə də saf və pak duyğulardan yazsın sözünün mayasında Azərbaycan dururdu. Azərbaycan ifadəsi onun zəngin poeziyasının şah damarıydı. Dram əsərlərində də bu hiss aparıcı amilə çevrilirdi. Burada da milli ruhlu İslam Səfərli olaraq qalırdı. Və İslam Səfərli yaradıcılığını da yaşadan, yaddaşlara köç edən əsas faktor budur. Sözüün əsil mənasında bəşəri hissli Azərbaycan şairi”* [12, s. 6].

Ə.Sultanlı “Məqalələr” (1971), C.Abdullayevin “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı” (2007), A.Axundov və S.Vəliyevin “Naxçıvan ədəbi mühiti” (2008), K.Aslanın “XX əsrdə repressiyalara məruz qalanlar” (2011) kimi monoqrafik tədqiqatları İ.Səfərli yaradıcılığının tədqiqinin yer aldığı əhəmiyyətli əsərlərdəndir.

Kənan Aslan “XX əsrdə repressiyalara məruz qalanlar” adlı monoqrafiyasında İ.Səfərlinin 1952-ci ildə yazdığı və böyük qalmaqala səbəb olan, haqqında tənqidi fikirlər söylənilən, şairə böyük bir mənəvi zərbə vuran, hətta Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının (İndiki Yazıçılar Birliyi) üzvlüyündən çıxarılmasına qədər gətirib çıxaran “Ağ xalatl qız” pyesi haqqında maraqlı faktları oxucunun diqqətinə çatdırır.

29 yaşlı gənc dramaturqun qələmə aldığı “Ağ xalatl qız” pyesinə görə sərt şəkildə ittiham olunması *“müharibə illərində düşmənlə üz-üzə gələrkən ölüm qoxuyan havası ilə keçirdiyi anlar, çadırda sinəsindən çıxarılan qəlpələr ona bu qədər ağır gəlməmişdi”* deyər bildirən müəllif daha sonra qeyd edir ki: *“O zaman həmin iclasın-natiqlərinə məlum deyildi ki, indi hökm verdikləri bu gənc şairin üç ildən az bir müddətdə “Ağ xalatl qız” adlı pyesi “Göz həkimi” kimi Azərbaycan Dövlət Dram teatrının səhnəsində müvəffəqiyyətlə oynanılacaq və geniş tamaşaçı auditoriyasının rəğbətini qazanacaq”* [1, s. 252-253].

Nəticə. Nəticə olaraq onu deyər bilərik ki, İslam Səfərli XX əsr Azərbaycan ədəbi-mədəni mühitində zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığı, geniş ictimai fəaliyyəti ilə özünəxas mövqe qazanan şairlərdən biri olmuşdur. İ.Səfərli sözün həqiqi mənasında döyüşçü, mübariz şair olmuş, yaradıcılığında özünün, insanın hiss və duyğularından, zamanın ürək döyüntülərindən bəhrələnmişdir. Onun şeir və poemalarında vətən, qəhrəmanlıq, təbiət və insan əməyinin tərənnümü kimi mövzulara geniş yer verilmişdir. Şairin ədəbi irsini tədqiq edərkən onun nə qədər böyük, vətəninə hədsiz sevinən, əsil vətənpərvər bir şair olduğunu görürük. Ömrünün iyirmi ilindən çoxunu ədəbi yaradıcılığa həsr edən İslam milli poeziyamızda ustad nəğməkar şair

kimi unudulmaz, zəngin irs qoyub getmişdir. İ.Səfərli xalqın yaddaşında lirik şeirləri, epik əsərləri və klassikaya çevrilmiş zəngin yaradıcılığı, eləcə də sözlərinə bəstələnmiş dillər əzbəri olan mahnıları ilə hələ neçə yüzilliklər könuüllərdə əbədi yaşayacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Aslan K. Ağ xalatlq qıza qənim kəsilənlər / Aslan K. XX əsrdə repressiyalara mərəz qalanlar. Bakı: Azərnəşr, 2011, s. 250-254.
2. "Azərbaycan" jurnalı.
3. "Azərbaycan müəllimi" qəz.
4. "Azərbaycan gəncləri" qəz.
5. "Azərbaycan" qəz.
6. "Bakı" qəz.
7. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəz.
8. "Xalq" qəz.
9. "İqtisadiyyat" jurnalı.
10. "Kommunist" qəz.
11. "Naxçıvan" ictimai-siyasi, ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnal.
12. Səfərov Ə., Ağaqızı A. Poeziyamızın İslam Səfərli zirvəsi. Bakı: Nurlan, 2006, 166 s.
13. "Şərq qapısı" qəz.
14. "Ulduz" jurnalı.

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: gunalasgar1987@gmail.com

Gunel Asgarova

A BRIEF REVIEW OF THE HISTORY OF THE STUDY OF ISLAM SAFARLI'S CREATIVITY IN THE AZERBAIJANI SCIENTIFIC MILIEU

Islam Safarli (1923-1974) was one of the bright literary figures of Azerbaijani poetry of the 20th century. He was engaged in artistic creativity for 30 years and enriched our national literature with his works of high artistic and poetic nature, glorifying the beauty of the nature of the motherland, the inner and spiritual world of man, justice and kindness, and love for the land.

Prominent publicist, writer, and poet-playwright Islam Safarli, who has a special place in the history of Azerbaijani literature, is known as the author of sweet songs, lyric poetries and beautiful poems in Azerbaijani literature.

I.Safarli's multifaceted creativity was noted by literary scholars and colleagues both during his lifetime and after his death, and the poet's literary heritage has always been a subject of extensive research. Both in the Soviet period and in the years of independence, the literary heritage of the poet was involved in research, and numerous works related to his life and creativity were written in the press.

The scientific-research works devoted to the literary heritage of the prominent publicist and writer, Islam Safarli were investigated, classified, and certain analyses carried out by researchers in the Azerbaijani scientific environment.

Keywords: *Islam Safarli, Azerbaijani literature, Nakhchivan literary environment, poem, article, essay.*

Гюнель Аскерова

**КРАТКИЙ ОБЗОР ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА
ИСЛАМА САФАРЛИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ НАУЧНОЙ СРЕДЕ**

Ислам Сафарли (1923-1974) – один из ярких литературных деятелей азербайджанской поэзии XX века. В течение 30 лет он занимался художественным творчеством и обогатил нашу национальную литературу высокохудожественными и поэтическими произведениями, воспевавшими красоту природы Родины, внутренний духовный мир человека, справедливость и доброту, любовь к Родине.

Выдающийся публицист, писатель, поэт-драматург И.Сафарли, занимающий особое место в истории азербайджанской литературы, известен как автор нежных песен, лирических поэм, прекрасных стихотворений в азербайджанской литературе.

Многогранное творчество И.Сафарли было отмечено литературоведами и профессионалами, как при его жизни, так и после его смерти, а литературное наследие поэта всегда было объектом обширных исследований. Как в советский период, так и в годы независимости литературное наследие поэта было привлечено к исследованию, в печати опубликованы многочисленные произведения о его жизни и творчестве.

В статье исследователями научной среды Азербайджана рассмотрены научно-исследовательские труды, посвященные литературному наследию выдающегося публициста, писателя И.Сафарли, проведена их классификация и определенный анализ.

Ключевые слова: *Ислам Сафарли, азербайджанская литература, литературная среда Нахчывана, поэма, статья, очерк.*

(Filologiya elmləri doktoru Fərman Xəlilov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 21.02.2024

Son variant 13.03.2024